

ALT ve ÜST SOSYO-EKONOMİK DÜZEYLERDEKİ BABA YOKSUNLUĞU OLAN VE OLMAYAN ÇOCUKLARDA CİNSİYET ROLLERİ KALIPYARGILARININ GELİŞİMİ

Dr. Gülen BARAN*

Dr. Yaşare AKTAŞ*

1. GİRİŞ

Büyüme ve yaşama sürecinde insan fiziksel çevresi ile olduğu kadar toplumsal çevresi ile de sürekli iletişim halindedir. Bunun doğal sonucu olarak bireyin davranışları üzerinde içinde yaşadığı toplumun ve bu toplumdaki gelenek ve göreneklerin etkisi olmaktadır (Temel 1991).

Çocuklar üç yaş civarında cinsiyetler arasındaki anatomik farklılıkları kavramaya başlamakta, kendileriyle başkalarının cinsel açıdan nasıl sınıflandırıldıklarını farketmektedirler. Bu sınıflandırma sonucunda bireylere toplumdaki gelenek ve görenekler doğrultusunda cinsiyet rollerine uygun olarak geliştirilmiş ve toplumca tanımlanan birtakım davranışlar öğretilmektedir. Cinsiyet rolleri; kadın ya da erkek için arzu edilen ve uygun olduğu düşünülen aktivitelere ve davranışlara ait sosyo-kültürel beklentileri içermektedir (Worell 1982, Baran 1995).

Gelişmekte olan çocukların cinsiyetlerine ilişkin belli davranış ve özellikleri öğrenmeleri doğal bir süreç olarak görülmekle birlikte, bu öğrenmenin yalnızca biyolojik cinsiyetle doğrudan ilişkili olan özellikleri içermediği, değer yargıları taşıyan önyargılara ve cinsiyet ayrımcılığına yol açan pek çok kalıpyargıyı da içerdiği bilinmektedir. Araştırmanın konusunu oluşturan cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargılar, bireyin bir cinsiyet grubunun üyesi olarak gerçekleştirdiği aktiviteler ve davranışlar konusundaki kesin yargılardan oluşur (Worell 1982).

Çocuğun cinsiyet rolünün gelişiminde çevresindeki ilk modeller anne ve babasıdır. Özdeşim sürecinde çocuğun aynı cinsten ebeveynini daha sıklıkla taklit ettiği kabul edilmektedir. Ancak bu, çocuğun sürekli olarak aynı cins modeli taklit ettiği anlamına gelmemelidir. Sosyal öğrenme kuramına göre;

* A.Ü. Ziraat Fakültesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı.

çocuğun aynı veya karşıt cinsiyetteki ebeveyniyle özdeşleşmesi, ebeveynlerinden hangisini daha güçlü bir model olarak algıladığıyla ilgilidir. Buna göre, özellikle babanın hem erkek, hem de kız çocuklar üzerinde etkili olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır (Watson ve Lindgren 1979, Anselmo 1987, Baykal 1988).

Çocuk her zaman sağlıklı ve normal bir aile ortamında yaşamını sürdüremeyebilir. Bazen ölüm, boşanma, terk veya kısa süreli ayrılıklar gibi nedenlerle yoksunluklar yaşanabilir. Yapılan çalışmalar anne yoksunluğunun baba yoksunluğuna göre daha fazla olumsuz etkilere sahip olduğunu ortaya koymasına rağmen, annenin kişiliği, yoksunluğun sebebi, kardeş durumu, sosyo-ekonomik düzey, baba yerine geçecek bir modelin bulunup bulunmaması, anne-çocuk etkileşiminin niteliği gibi çeşitli faktörlerin etkisiyle baba yoksunluğu da anne yoksunluğu kadar yıkıcı etkiler doğurabilmektedir (Aktaş 1993). Genel olarak cinsiyetle ilgili kalıpyargıların edinilmesi beş ve sekiz yaş arasında son derece hızlı bir artış göstererek, onbir-oniki yaşın sonuna doğru uzanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokulların birinci, üçüncü ve beşinci sınıflarına devam eden baba yoksunu olan ve olmayan çocuklarda cinsiyet rolleri kalıpyargılarının gelişiminin incelenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE METOD

Araştırmaya Ankara'da alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki semtlerde bulunan altı ilkokulun birinci, üçüncü ve beşinci sınıflarına devam eden ve baba yoksunu olan 82 çocukla, onlarla aynı sayıda ve cinsiyette olan ve ailesiyle birlikte yaşayan 82 çocuk olmak üzere toplam 164 çocuk alınmıştır.

Çocuklara, cinsiyet rollerine ilişkin kalıpyargılarını değerlendirmek amacıyla Eren (1986) tarafından geliştirilen "Cinsiyet Roller Kalıpyargı Ölçeği (Sex-Role Stereotype Measure-SRSM)" ile bir "Genel Bilgi Formu" uygulanmıştır. Genel bilgi formu çocuklara bireysel olarak, kalıpyargı ölçeği ise birinci sınıftaki çocuklara bireysel olarak, üçüncü ve beşinci sınıftakilere ise grup halinde uygulanmıştır. Bu uygulama sonucunda her çocuk için araştırmada belirlenen değişkenlere ait bilgilerle bir cinsiyet rolleri kalıpyargı puanı elde edilmiştir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde "Varyans Analizi" yöntemi ile "Duncan testi" kullanılmıştır (Düzgüneş vd. 1983).

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 3.1. Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Cinsiyet Rollerini Kalıpyargılarına İlişkin Puan Ortalamaları, Standart Hataları ve Varyans Analizi Sonuçları

Araştırma Grupları	N	X	Sx
Baba yoksunu olan	82	40.02	0.28
Baba yoksunu olmayan	82	40.06	0.22
Varyans Analizi Sonuçları	F=2.75		

Tablo 3.1. incelendiğinde, baba yoksunu olan ve olmayan çocukların cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin bilgileri arasındaki farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($P>0.05$).

Baba yoksunu olan ve olmayan çocukların cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin puan ortalamalarının birbirine yakın olduğu saptanmıştır.

Baba her iki cinsiyetteki çocukların karşıt cinsiyet rollerini öğrenmesinde önemli bir figür olmaktadır. Psikoanalitik teoristler bu olayı, özdeşleşme sürecinde kızların anneleriyle babanın sevgisi için rekabete girmeleri gibi kritik faktör olarak açıklarlarken, sosyal öğrenme teoristleri, kız çocukların kendi cinsiyetlerine ait rollerini öğrenmelerinde babalarıyla etkileşimlerinin destekleyici olduğunu savunmaktadırlar. Rol teoristleri ise bu durumu, babaların kız ve erkek çocuklarına farklı davranmalarından dolayı her iki cinsiyetteki çocukların cinsiyet rollerini öğrenmelerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanmaktadırlar (Hetherington 1972).

Genellikle baba ile sıcak ilişkiler erkek çocuğun cinsiyet rollerinin gelişiminde çok önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ancak, babanın aile içerisinde pasif ve çekingen olduğu durumlarda (anaerkil ailede) erkek çocukların cinsiyet rollerini kazanmasında babanın etkisi çok az olabileceği gibi, baba yoksunluğu durumunda evde (büyük baba, amca, dayı, ağabey) veya çevrede (öğretmenler, komşular, diğer yetişkinler) başka bir erkek modelin bulunması veya annenin erkek çocuğun cinsiyet rollerini kazanmasında aşırı teşvik edici ve destekleyici olduğu durumlarda da çocuk kendi cinsiyetine ilişkin rolleri daha kolaylıkla ve daha iyi kazanabilmektedir (Biller 1969, Biller 1970).

Bille (1968) tarafından yapılan bir çalışmada da baba yoksunu olan ve olmayan erkek çocukların cinsiyet rollerini kazanma puanları arasında fark olmadığı belirlenmiştir.

Drake ve McDougall (1977) tarafından yapılan bir başka çalışmada da baba yoksunluğu olan çocukların diğer yollarla cinsiyet rollerini kazandıklarını bulmuşlardır. Bu yollar baba yerine geçen bir kişinin ve daha büyük erkek kardeşin bulunmasıdır.

Tablo 3.2. Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Cinsiyetlerine Göre Cinsiyet Rollerini Kalıpyargılarına Ait Puan Ortalamaları, Standart Hataları ve Varyans Analizi Sonuçları

Gruplar	Cinsiyet	N	X	Sx
Baba yoksunluğu olan	Kız	38	40.18	0.061
	Erkek	44	39.89	0.052
Baba yoksunluğu olmayan	Kız	39	40.67	0.059
	Erkek	43	40.58	0.054
Varyans Analizi Sonuçları		Gruplar	F=2.72	
		Cinsiyetler	F=0.30	
		GrupxCinsiyet	F=0.06	

Tablo 3.2'de araştırma kapsamına alınan çocukların cinsiyetlerine göre cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ait istatistiksel sonuçlar verilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda cinsiyet rollerini kalıpyargı puanları açısından baba yoksunu olan ve olmayan çocuklarla, kız ve erkekler arasında bir farklılığın olmadığı, ayrıca grup x cinsiyet etkileşiminin bu konuda bir farklılık yaratmadığı bulunmuştur ($p>0.05$).

Baba yoksunu olan ve olmayan kızların cinsiyet rollerini kalıpyargı puanları arasında bir farklılık görülmezken, baba yoksunluğu olan erkeklerin (39.89 0.052) baba yoksunluğu olmayan erkeklerden (40.58 0.054) daha düşük puan aldıkları görülmüştür.

Baba yoksunluğunun erkek çocukların cinsiyet rollerini kazanmasına etkisini ilişkin yapılan daha önceki çalışmalar da bizim çalışmamızla paralellik göstermekte olup, babası olan erkek çocukların baba yoksunu olan erkek çocuklardan daha yüksek puan elde ettikleri yönündedir (Billler 1968, Drake ve McDougall 1977).

Mangır ve Baran (1990) ve Baran (1995) tarafından yapılan çalışmalarda da cinsiyet rollerini kalıpyargılarının gelişimi üzerinde cinsiyetin etkisinin önemli olmadığı, ancak kızların cinsiyet rollerini kalıpyargı puanlarının erkeklerden daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.3. Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Devam Ettikleri Sınıfa Göre Cinsiyet Rollerini Kalıpyargılarına Ait Puan Ortalamaları, Standart Hataları ve Varyans Analizi Sonuçları

Gruplar	Sınıf	N	X	Sx
Baba yoksunluğu olan	1. sınıf	23	30.04	0.084 B
	3. sınıf	27	40.07	0.071 A
	5. sınıf	32	41.41	0.060 A
Baba yoksunluğu olmayan	1. sınıf	23	38.70	0.084 B
	3. sınıf	27	41.15	0.071 A
	5. sınıf	32	41.56	0.060 A
Varyans Analizi Sonuçları		Gruplar	F=2.73	
		Cinsiyetler	F=35.62*	
		Grup x Sınıf	F=0.83	

** P<0.01

Araştırma kapsamına alınan çocukların devam ettikleri sınıfa göre cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin puan ortalamaları Tablo 3.3.'de gösterilmiştir.

Yapılan analizlerde cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin puanları açısından 1., 3. ve 5. sınıfa devam eden çocuklar arasında anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır (P<0.01).

Baba yoksunu olsun ya da olmasın, her iki grupta da çocukların yaşı arttıkça cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin puanlarının arttığı ve birinci sınıftaki çocukların diğer iki sınıftaki çocuklara göre daha az bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir. Ancak baba yoksunluğu olan grupta çocukların cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin bilgileri daha kademeli olarak kazandıkları, baba yoksunluğu olmayan grupta ise üç ve beşinci sınıflardaki çocukların eşit derecelerde bilgi sahibi oldukları saptanmıştır. Yapılan Duncan testi sonucunda her iki grupta da farklılığın birinci sınıfa giden çocukların puan ortalamalarından kaynaklandığı bulunmuştur.

Yapılan diğer çalışmalarda da çocukların cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin bilgilerinin yaşla birlikte arttığı saptanmıştır (Williams vd. 1975, Baran 1995).

Tablo 3.4. Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Seviyelerine Göre Cinsiyet Rollerini Kalıpyargılarına Ait Puan Ortalamaları, Standart Hataları ve Varyans Analiz Sonuçları

Gruplar	SES	N	X	Sx
Baba yoksunluğu olan	Alt	42	39.83	0.055
	Üst	40	40.22	0.058
Baba yoksunluğu olmayan	Alt	42	40.76	0.055
	Üst	40	40.47	0.058
Varyans Analizi Sonuçları		Gruplar	F=2.73	
		Cinsiyetler	F=0.02	
		Grup x SES	F=0.88	

Tabloda da görüldüğü gibi, baba yoksunluğu olan ve olmayan grupta alt ve üst sosyo-ekonomik seviyeden gelen çocukların puanları arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($P>0.05$).

Biller (1969) ve Shinn (1978) tarafından yapılan çalışmalarda da, baba yoksunluğu olan ailelerde çocukların cinsiyet rollerini kalıpyargılarına ilişkin bilgileri kazanmalarında ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisinin önemli olmadığı belirlenirken, düşük sosyo-ekonomik seviyeden gelen çocuklarda baba yoksunluğunun olumsuz etkilerinin daha fazla olduğunu saptamışlardır.

Bu durum, baba yoksunluğu ile birlikte alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin ekonomik sıkıntılarının daha da artması ve annenin çocuğu ile yeterince ilgilenememesi veya üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin öğrenim seviyelerinin artmasıyla birlikte çocuklarına cinsel kimliklerini kazanmaları açısından daha bilinçli bir şekilde yaklaşmaları ile açıklanabilir.

Tablo 5. Baba Yoksunu Olan Çocukların Yoksunluk Nedenlerine İlişkin Cinsiyet Rollerini Kalıpyargı Puan Ortalamaları, Standart Hatalar ve Varyans Analizi Sonuçları

Baba Yoksunluğunun Nedeni	N	X	Sx
Ölüm	31	40.29	0.48 A
Boşanma	28	40.25	0.42 A
Evi Terk	9	37.78	0.99 B
Çalışma/İş	14	40.43	0.52 A
Varyans Analizi Sonuçları	F = 2.84*		

* $P<0.05$

Tablo 5'de de görüldüğü gibi, yapılan analizler sonucunda baba yoksunluğunun nedeninin çocuğun cinsiyet rolleri kalıpyargı puanı üzerinde anlamlı bir farklılığa neden olduğu saptanmıştır ($P<0.05$).

Babanın evi terketmesi nedeniyle yoksunluk yaşayan çocukların ölüm, boşanma ve çalışma gibi nedenlerle yoksunluk yaşayanlara göre daha az kalıpyargı puanına sahip oldukları görülmektedir. Yapılan Duncan Testi sonucunda da farklılığı yaratan grubun babaları tarafından terkedilen çocukların oluşturduğu bulunmuştur.

Sosyal ve toplumsal yapıda onaylanmayan bir durum olan, babanın evi terketmesi ailede sürekli kargaşa yaşanmasına, çocuğun ve gencin uyum ve davranış problemleri yaşamasına neden olmaktadır. Böyle bir ailede yetişen çocuk bir yandan sosyal ve duygusal uyum problemleri yaşarken, diğer yandan gerek evi terkeden, gerekse birlikte yaşadığı ebeveyni ile sağlıklı bir özdeşim kuramamakta ve böyle bir ortamda sağlıklı bir sosyal öğrenme gerçekleştiremediği için cinsiyet rollerine ilişkin bilgileri öğrenmede yetersiz kalmaktadır.

Araştırmada ayrıca yoksunluk süresi ile çocuğun yoksunluğun ortaya çıktığı zamanki yaşının aldıkları kalıpyargı puanı üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı saptanmıştır ($P>0.05$). Ancak yoksunluk süresi arttıkça çocukların kalıpyargılara ilişkin bilgilerinin arttığı, erken yaşlarda (3 yaş öncesi) babadan yoksun kalan çocukların diğerlerine göre daha az bilgi sahibi oldukları görülmüştür.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Baba yoksunu olan ve olmayan çocuklarda cinsiyet rolleri kalıpyargılarının gelişiminin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmaya alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokulların birinci, üçüncü ve beşinci sınıflarına devam eden toplam 164 çocuk dahil edilmiştir.

Araştırma sonucunda baba yoksunu olan ve olmayan çocuklar ile bu iki gruptaki kız ve erkek çocuklar arasında cinsiyet rolleri kalıpyargılarının gelişimi açısından anlamlı bir farklılık olmadığı, ancak çocukların sınıf düzeyinin aldıkları cinsiyet rolleri kalıpyargı puanlarında anlamlı bir farklılığa neden olduğu ve artan sınıf düzeyi ile birlikte kalıpyargı puanlarının da arttığı bulunmuştur. Sosyo-ekonomik düzey açısından çocukların kalıpyargı puanları arasında farklılığın anlamlı olmadığı saptanmıştır. Baba yoksunu olan çocuklar içinde yoksunluk nedeni kalıpyargı puanı açısından anlamlı bir farklılık yaratırken, yoksunluk süresi ve çocuğun yoksunluk ortaya çıktığı zamanki yaşı etkili bulunmamıştır.

Çocukların cinsiyetlerine ait rol ve özellikleri sağlıklı bir şekilde edinebilmeleri için her iki cinsiyetten uygun modellere ihtiyaçları vardır. Bu da ancak babanın yerini alabilecek uygun vekilin ve modelin bulunması ve anenin erkek çocuğun cinsiyet rollerini kazanmasında teşvik edici ve destekleyici olmasıyla mümkün olabilir. Bununla birlikte, cinsel kimlik gelişimi sırasında çocuk hem kadınsı hem de erkeksi özellikleri içeren "androjen cinsiyet rolü"nü kazanmaya teşvik edilmeli ve çocukta cinsiyet ayrımcılığı gözlemlenmemelidir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Y., 1993. Baba Yoksunluğunun Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkileri. 9. YA-PA Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri. 17-19 Haziran. 308-316. Ankara.
- Anselmo, S., 1987. Early Childhood Development Prenatal Through Age Eight. Ed.: J. Johnson McMillan Publishing Company. New York.
- Baran, G., 1995. Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Rollerini ve Cinsiyet Özellikleri Kalıpyargılarının Gelişimi. A.Ü. Fen Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Baykal, S., 1988. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet Rollerini İlgili Kalıpyargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. H.Ü. Sosyal Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Biller, H.B., 1968. A Note on Father Absence and Masculine Development in Lower Class Negro and White Boys. Child Dev. 39: 1003-1006.
- Biller, H.B., 1969. Father Absence, Maternal Encouragement and Sex Role Development in Kindergarten-Age Boys". Child Dev. 40: 539-546.
- Biller, H.B., 1970. Father Absence and the Personality Development of the Male Child. Developmental Psychology 2(2): 181-201.
- Drake, C.T. ve McDougall, D., 1977. Effects of the Absence of a Father and Other Male Models on the Development Of Boys' Sex Roles. Developmental Psychology. 13(5): 537-539.
- Düzgüneş, O., Kesici, T., Gürbüz, F., 1983. İstatistik Metodları. A.Ü. Zir. Fak. Yay.: 861. Ders Kitabı: 229. Ankara.
- Hetherington, E.M., 1972. Effects of Father Absence on Personality Development in Adolescent Daughters. Developmental Psychology 7(3): 313-326.
- Mangır, M. ve Baran, G., 1990. Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeylerdeki 6 Yaş Çocuklarında Cinsel Kimliğin Kazanılması Üzerinde Bir Araştırma. A.Ü. Zir. Fak. Yay.: 1190. Bil. Araş. ve İnc.: 653. Ankara.
- Shinn, M., 1978. Father Absence and Children's Cognitive Development. Psychological Bulletin. 85(2): 295-324.
- Temel, Z.F., 1991. Yetiştirme Yurdunda ve Ailesi Yanında Kalan 14-18 Yaş Grubundaki Gençlerin Cinsiyet Rolü Kimlikleri ile Moral Gelişimlerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. H.Ü. Sağlık Bil. Ens. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Watson, R.I. ve Lindgren, H.J., 1979. Psychology of the Child and the Adolescent. 4. Edition. Mc Millan Pub. Co. Inc. New York.
- Williams, J.E., Bennet, S.M. ve Best, D.L., 1975. Awareness and Expression of Sex Stereotypes in Young Children. Developmental Psychology. 11(5): 635-642.
- Worell, J., 1982. Psychological Development in the Elementary Years. A Subsidiary of Harcourt Brace Jovanovich Publishers. Academic Press. New York.